

**TRAPL, MILOŠ – KONEČNÝ, KAREL –
MAREK, PAVEL:
*POLITIK DOBRÉ VŮLE. ŽIVOT A DÍLO
MSGRE JANA ŠRÁMKA.*
VYŠEHRAĐ, PRAHA 2013.**

Jan Fryčka

Tato kolektivní monografie představuje první zcela komplexní zpracování životních osudů Jana Šrámka, významné osobnosti politického katolicismu a zkušeného politika několika státních útvarů. Vychází jako výstup z grantového projektu GA ČR č. 409/09/0218 s názvem Monsignore ThDr. h. c. Jan Šrámek – život a dílo.

Autoři publikace jsou tři renomovaní olomoučtí historikové, kteří se politické činnosti Jana Šrámka věnují dlouhodobě, přičemž každý z nich zde zpracoval jiné období jeho života. Prof. Pavel Marek tak cílí pozornost především na Šrámkovy průkopnické aktivity v oblasti křesťansko-sociální politiky před první světovou válkou. Prof. Miloš Trapl následně podrobně zpracoval dobu meziválečnou a období londýnského exilu s důrazem na Šrámkovu roli v prvorеспублиkových vládách a zákulisních politických jednáních. Doc. Karel Konečný pak uzavírá chronologické líčení kapitolami popisujícími Šrámkův život v politickém prostředí třetí republiky a následně v komunistické inter-naci. Text monografie na několika místech doplňuje vložená černobílá fotografická příloha, obsahující mnohé málo známé fotografie dokumentující Šrámkovu politickou činnost.

První dvě kapitoly živě líčí dětství a studia této významné osobnosti, a to až do vysvěcení na kněze. Jan Šrámek přichází na svět 11. 8. 1880 v Grygově do nuzných poměrů, které ještě prohloubilo brzké úmrtí jeho otce. Zabezpečení rodiny tak zůstalo pouze na matce a studium tohoto nadaného žáka na arcibiskupském gymnáziu v Kroměříži a poté na teologické fakultě v Olomouci by nebylo možné bez stipendijní podpory hodnostářů olomouckého arcibiskupství. Tato část poněkud vybočuje z celkového pojetí knihy, protože vychází z rukopisu Šrámkových nepublikovaných vzpomínek.

Líčení Šrámkova života po ukončení teologických studií dále pokračuje jeho činností v Novém Jičíně, který se stal jeho prvním působištěm jakožto kaplana a také místem jeho zrodu jakožto křesťansko-sociálního politika. V závěru 19. století procházelo toto město dynamickým rozvojem nejen

průmyslu, slovy prof. Marka šlo o „laboratoř národních a sociálních problémů.“ V takto komplikovaném prostředí se mladý kaplan angažoval například v zakládání spolků v hospodářské oblasti (zakládal zde spolek Budoucnost), v oblasti vzdělávání (především ženský dělnický spolek) či v oblasti ochotnického divadla. Jeho působení v Novém Jičíně ukončil až incident, kdy na něj na nádraží čekal dav radikálních Němců, který ho chtěl fyzicky inzultovat. Jan Šrámek se však o chystané akci dozvěděl již ve vlaku, musel vystoupit o stanici dříve a dojít v zimě náročným terénem domů značnou oklikou, čímž si uhnal zápal plic. Poté byl přeložen do blízkých Životic a následně do špatně dostupných Všechovic (u Hranic na Moravě). Prof. Marek zde pak nastiňuje hypotézu, že Šrámkův následný odchod do Brna nebyl zapříčiněn jen snahou vést křesťansko-sociální hnutí, ale že šlo částečně i o projev protestu a nespokojenosti s konzervativní politikou tehdejšího olomouckého arcibiskupa Kohna.

Následná Šrámkova politická činnost je charakterizována především položením základů křesťanskosociální strany na Moravě a její přeměnou v masovou organizaci. Velký předěl v jeho politické práci pak představuje rok 1906, kdy byl zvolen poslancem Moravského zemského sněmu, kde působil až do roku 1918. V letech 1907–1911 také působil jako poslanec říšské rady ve Vídni, roku 1912 obdržel titul monsignora. Během první světové války následoval k monarchii loajální směr politiky katolických stran, kdy až do léta 1917 prováděl tzv. politiku „dvou železek v ohni“ ve snaze zmírnit protičeský tlak z vídeňských kruhů. Poměrně neznámým faktem pak zůstává, že Jan Šrámek byl de facto „šestým mužem 28. října“ – jakožto člen Národního výboru ovšem nemohl pro odpor socialistů vůči jeho kněžství podepsat jím zčásti navrženou proklamaci o samostatnosti Československa. Navíc také přesvědčil velitele pražských Josefských kasáren, aby armáda nezasahovala do probíhajících událostí vyhlášení nezávislosti.

První část knihy je následně završena velmi obsáhlým a důkladným rozbořením ideových základů Šrámkovy křesťanské politiky a jeho průkopnické role při vývoji křesťansko-sociálního hnutí, která byla završena vznikem Československé lidové strany roku 1919.

Následující část knihy se zaměřuje na Šrámkovo působení ve vládách první republiky. V roce 1920 o něm sice papežská kurie uvažovala jako o kandidátovi na uvolněné místo olomouckého arcibiskupa, avšak Vatikán dospěl ke (správnému) závěru, že tak důležitá osoba je v čele katolického hnutí nepostradatelná. V meziválečných československých vládách pak Jan Šrámek postupně spravoval různé rezorty: železnic, zdravotnictví a tělesné výchovy, pošt a telegrafů a nejdéle rezort unifikací. Jeho hlavní úloha však spočívala

ve vedení lidové strany a tvrdých politických bojích za prosazení zájmů katolíků. V politice se proslavil uměním kompromisu, představovaným známým a často kritizovaným heslem „dohodli jsme se, že se dohodneme“, které však mělo v období složitých zákulisních vyjednávání i své pozitivní výsledky. V oblasti Šrámkových zásluh je zde řešena i otázka jeho druhé cesty do Říma roku 1925, kdy prof. Trapl na základě dostupných materiálů dochází k závěru, že tato cesta do Říma zůstala neoficiální a utajena, především kvůli dojednávání Modu vivendi. Jako vrchol Šrámkovy meziválečné politické kariéry jsou pak prezentovány celostátní oslavy svatováclavského milénia roku 1929, které byly jeho obrovským diplomatickým úspěchem, hlavně v kontextu s vyhocenými vztahy církve a státu za Marmaggiho aféry o čtyři roky dříve. K úspěšné organizaci těchto oslav jistě přispěl i fakt, že je Jan Šrámek připravoval z velmi vlivné pozice – déle než rok tehdy zastupoval nemocného Antonína Švehlu ve funkci předsedy vlády. Cenným příspěvkem zůstává i analýza dobové „protišrámkovské“ opozice v lidové straně i mimo ni. Šrámkova zásada nemluvit o tajných politických jednáních totiž značně iritovala nejen jeho spolustraníky, ale i tisk. Přesto se mu podařilo za první republiky ustát několik pokusů o secesi ve straně a udržet kontinuální směr politiky.

Zlom pro politiku Československé lidové strany nastal po parlamentních volbách roku 1935 (obdržela při nich nejméně hlasů za celé meziválečné období). Prof. Trapl zde zastává názor, že pokles vlivu lidovců na venkově způsobilo i přenechání správy obilního monopolu republikánské straně – slabší lidovecké zemědělské družstevnictví nemohlo silnějšímu soupeři konkurovat. V souvislosti s výsledky voleb a snahami republikánské strany o hegemonii v koalici byl Jan Šrámek nucen ve vládě více spolupracovat se socialistickými stranami a přenést se v zájmu spolupráce přes jejich dosavadní antiklerikální postoje. Nelze také pominout jeho klíčovou roli v zabezpečení volby Edvarda Beneše prezidentem republiky, kdy dle dostupných materiálů celý předchozí den strávil telefonickým jednáním o podpoře váhajících politiků.

Jistý přelom nastal pro Jana Šrámka na počátku roku 1938, kdy se začíná podrobněji zabývat zahraniční politikou, kdy ve svých referátech správně předpověděl anšlus Rakouska. Svými postoji představoval zapřisáhlého odpůrce politiky appeasementu, doufajícího ve francouzsko-sovětskou pomoc, která bohužel nepřišla. V této souvislosti je také připomínán jeho postoj k odstoupení pohraničí, kdy byl jako jeden ze tří ministrů proti přijetí anglo-francouzského ultimáta z 22. září 1938. Neúspěšně požadoval, aby o dané otázce rozhodl parlament. Zde je na místě zamyslet se, zda by takové schválení změn státních hranic stále prvorepublikovým Národním shromážděním

nebylo spíše kontraproduktivní, protože případná poválečná revokace takového rozhodnutí by byla velmi problematická.

Kniha dále přechází plynule do své třetí části, která mapuje Šrámkovy životní osudy od začátku okupace, přes období III. republiky a jeho osudů po komunistickém převratu. I ve svém vysokém věku se po začátku německé okupace napojil na činnost Politického ústředí a brzy byl přemluven Huberem Ripkou k útěku do exilu. Jeho odchod do zahraničí si vyžádal Edvard Beneš, který byl dle autorů v té době považován v západní Evropě za velmi levicového politika a potřeboval do zahraniční akce někoho zkušeného z katolické strany. Protektorátní hranici do Polska překonal Jan Šrámek spolu s dlouholetým spolupracovníkem Františkem Hálou v prostoru Michálkovic nákladním vlakem v přestrojení za železničáře. Po přijetí v Anglii byl vyslán jednat s francouzskými katolickými činiteli a po vytvoření Národního výboru se Šrámek stává de facto vedoucí osobou druhého odboje ve Francii.

Po německém útoku prchá spolu s ostatními členy výboru přes přístav Bordeaux zpět do Anglie. Po vzniku československé exilové vlády v Londýně je prezidentem jmenován jejím předsedou, kterým zůstává až do návratu vlády do vlasti. Rozbor jeho politických aktivit doplňují různé zajímavosti politického i osobního rázu. Autoři např. zmiňují, že Jan Šrámek si potrpěl na kvalitní červená vína, která ovšem požadoval servírovat zásadně chlazená a přinášena v ledu, čímž přiváděl do rozpaků francouzské i anglické číšníky. Z politických zajímavostí jistě stojí za zmínku datum 8. 4. 1944, kdy Jan Šrámek obdržel mnoho písemných gratulací, protože Rudá armáda tehdy poprvé vstoupila na československé území u podkarpatskoruské obce Jasiňa. Toto datum však z politických důvodů nebylo nikdy oslavováno a upadlo v zapomnění.

Z událostí konce války Jan Šrámek pravděpodobně nejvíce podcenil moskevská jednání o vládním programu z března 1945, kterých se pro nemoc neúčastnil. Jakožto politický matador první republiky byl zvyklý na to, že vládní programy jsou vyhlašovány jen pro veřejnost a pro strany nejsou závazné, což ve změněné situaci již bohužel nebylo aktuální. Zde jsou spatřovány první signály toho, že ve svém pokročilém věku již přestává držet krok s politickým vývojem nastávajícího období III. republiky. Přesto v tomto období přichází vrchol Šrámkovy oblíbenosti, který je nejlépe demonstrován velkou oslavou kampaní k jeho 75. narozeninám v srpnu 1945. V lidové straně nemá Jan Šrámek po dlouhé době opozici, a jak poukazuje doc. Konečný, žádná jiná strana Národní fronty nesvěřila do rukou svého předsedy tolik pravomocí, což bylo značně problematické v případech dvou dlouhodobých Šrámkových zdravotních absencí v prvních polovinách let 1946 a 1947. Jeho zdravotní

stav tak následně ovlivnil celostátní politiku ČSL, kdy se vedení strany místy propadá do naprosté nečinnosti v souvislosti s hájením demokratických hodnot. Historikové dodnes zůstávají nejednotní v interpretaci Šrámkových postojů k únorové demisi demokratických ministrů. Podle jednoho názoru varoval před unáhlenými rozhodnutími a poukazoval na rizika, zatímco podle druhé verze šel svým rozhodným stanoviskem pro demisi příkladem nerozhodnutým ministrům.

Směr posledních let Šrámkova života neodvratně ovlivnil neúspěšný pokus o letecký útěk na Západ. Případ pilota vyslaného francouzskou tajnou službou, který dorazil s denním zpožděním a následně nepřistál, protože si spletl brigádníky s příslušníky bezpečnostních složek, ukazuje skutečnou „profesionalitu“ organizátorů tohoto útěku, na kterou Jan Šrámek doplatil internací. Nejprve to bylo pouze krátce v klášteře v Nové Říši na Vysočině, pak dva roky v uvolněnějším režimu brněnského kláštera, následně rok ve valdické věznici a od roku 1951 v záměčku v Roželově pod Třemšínem. Kapitoly o životních osudech Jana Šrámkova autoři uzavírají jeho tajným pohřbem 25. 4. 1956 ve Velkém Týnci a převezením ostatků na Velehrad v roce 1991.

Knihu pak uzavírá část, ve které jsou sledovány proměny „šrámkovské“ historiografie především v období normalizace. Dlouholetá práce autorů je v závěru knihy završena také vyčerpávajícím přehledem dostupných pramenů a literatury, ze kterého může čerpat případný zájemce další podrobnější informace o této významné osobnosti českých dějin. Celkově lze říci, že se jedná o vysoce reprezentativní publikaci, kterou si donedávna opomíjená Šrámkova osobnost zcela jistě zaslouží.

Mgr. Jan Fryčka
Katedra historie
Filozofická fakulta
Univerzita Palackého v Olomouci
Na Hradě 5
771 80 Olomouc
e-mail: FryckaJan@seznam.cz